

บาลี - สันสกฤต : ความคล้ายคลึงและความแตกต่าง

โดย จิตตภา สารพัฒน์ก ไชยปัญญา*, Ph.D.

บทคัดย่อ

ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตเป็นภาษาในตระกูลอินเดีย-ยุโรป (Indo-European) ซึ่งเป็นตระกูลภาษาที่มีวิวัฒนาการจากภาษาเดียวกันคือภาษาพระเวท แต่ภาษาทั้งสองก็มีพัฒนาการที่แตกต่างกันออกไป ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ภาษาทั้งสองมีทั้งความคล้ายคลึงกันและความแตกต่างกันในบางส่วน ความคล้ายคลึงกันของภาษาบาลีกับภาษาสันสกฤต เช่น การแบ่งประเภทของคำศัพท์ในภาษา บุรุษสรรพนามและวิภक्तिนามเพศของคำ วิธีการสร้างคำ การประกอบรูปกริยา ตลอดจนการเรียงคำในประโยค ส่วนความแตกต่างกันของภาษาทั้งสอง เช่น จำนวนเสียงสระ จำนวนเสียงพยัญชนะ การันต์ วจนะ ชาติ และวิภक्तिกริยา

Abstract

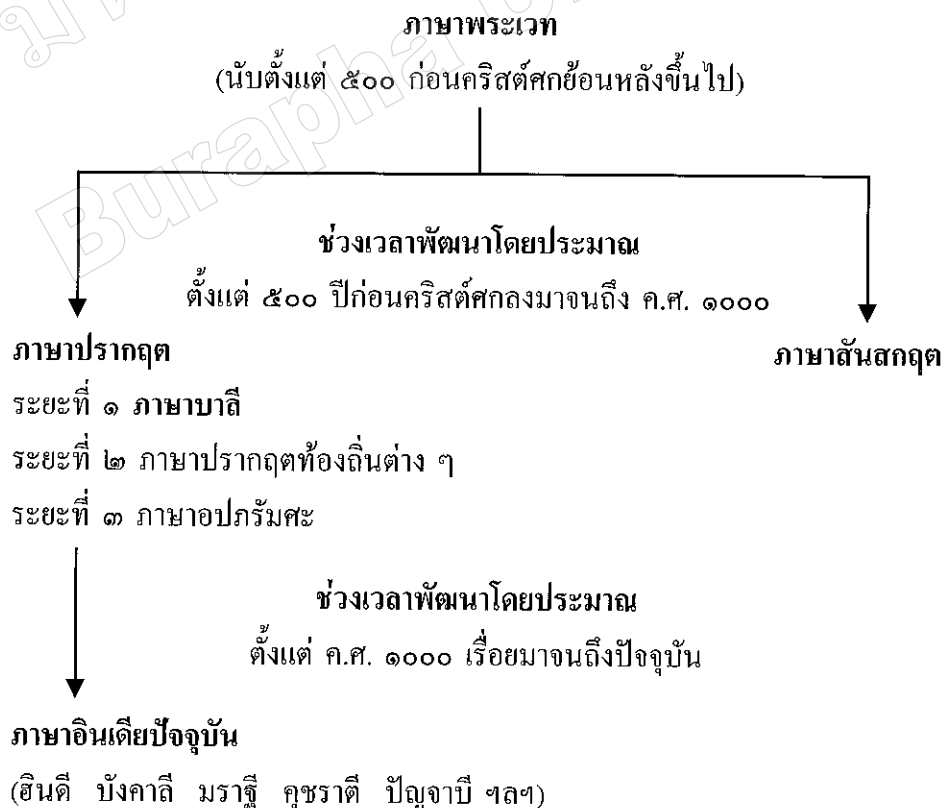
Pali and Sanskrit are languages in Indo-European family that have forms of language which are gender, number, case, declension, etc. Both languages came from the language called the Vedic language but they had been developed in different ways. Both languages, therefore, have the same and different parts. Pali and Sanskrit have the same parts, viz. the classification of words, personal pronouns and cases, genders of words, forms of words, verb-forms and orders of words in the sentences. The different parts of them are

* อาจารย์ ภาควิชาภาษาไทย, รองคณบดีฝ่ายวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

number of vowels and consonants, case endings, numbers, roots of verbs and conjugation-classes of verbs, etc.

บทนำ

ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตเป็นภาษาในตระกูลอินเดีย-ยุโรป (Indo-European) ซึ่งเป็นตระกูลภาษาที่มีวิวัฒนาการต่อเนื่องกัน ภาษาทั้งสองถือกำเนิดมาจากภาษาเดียวกันคือภาษาพระเวทต่อมาเมื่อภาษาพระเวทได้รับการปรับปรุงให้มีกฎเกณฑ์ที่รัดกุมมากขึ้นโดยนักปราชญ์ท่านหนึ่ง ชื่อว่า ปาณินิ ได้แต่งตำรา ขึ้นมาเล่มหนึ่งชื่อว่า “อษฎาธยายี” ซึ่งเป็นตำราไวยากรณ์สันสกฤตเล่มแรกที่วางกฎเกณฑ์ไว้อย่างรัดกุม หลังจากนั้น คำว่า “สันสกฤต” หรือ “สัสกฤต” ในฐานะเป็นชื่อของภาษาหนึ่ง จึงได้เกิดขึ้นและใช้กันอย่างแพร่หลายตราบนทุกวันนี้ ในขณะที่ภาษาบาลีซึ่งเป็นภาษาหนึ่ง ในกลุ่มปรากฏเกิดจากการพัฒนาการโดยธรรมชาติของภาษาพระเวทที่มีการผสมกลมกลืนกับภาษาท้องถิ่นของอินเดีย และจากกลุ่มของภาษาปรากฏนี้เอง ได้พัฒนาต่อไปเป็นภาษาปัจจุบันของอินเดีย เช่น ภาษาฮินดี บังคาลี มราฐี กุชราตี ปัญจาบี ฯลฯ ภาษาปรากฏหลายรูปแบบเหล่านี้เกิดขึ้นจากภาษาพระเวทในเวลาอันใกล้เคียงกับภาษาสันสกฤตนั่นเอง

จากแผนภาพข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมีกำเนิดมาจากภาษาแม่ภาษาเดียวกัน คือ ภาษาพระเวทและมีพัฒนาการของภาษาที่แตกต่างกันไป ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมีความคล้ายคลึงกันและความแตกต่างกันบ้างบางประการซึ่งสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

ความคล้ายคลึงกันระหว่างภาษาบาลี กับภาษาสันสกฤตในด้านต่าง ๆ มีดังนี้

๑. คำศัพท์ในภาษา

คำศัพท์ในภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมี ๒ ประเภทคือ

๑.๑ ศัพท์ที่แจกวิภक्तिได้ หมายถึง คำศัพท์ที่ต้องนำไปประกอบวิภक्तिก่อนจึงสามารถนำไปใช้ประกอบในประโยคได้ ศัพท์ประเภทนี้ ได้แก่ นามศัพท์และกริยาศัพท์

๑.๑.๑ นามศัพท์ แบ่งออกได้ เป็น ๓ ชนิด คือ

- นามนาม คือ คำนาม ชื่อบุคคล สัตว์ สิ่งของ เช่น นวา (เรือ) กุมาร (เด็กชาย) อานนท (อานนท์)
- คุณนาม คือ คำแสดงลักษณะของนามนาม เช่น เอก (หนึ่ง) ปาป (ชั่ว) รมณีย (อันน่ารื่นรมย์)
- สรรพนาม คือ คำที่ใช้แทนคำนาม แบ่งออกเป็น ๒ ชนิด ได้แก่

ก. บุรุษสรรพนาม แบ่งออกเป็น ๓ บุรุษ คือ

๑. ประถมบุรุษ (ปฐมบุรุษ) เป็นคำแทนคนที่ผู้พูดเอ่ยถึง

๒. มัชฌิมบุรุษ (มัชฌิมบุรุษ) เป็นคำแทนผู้ที่พูดกับเรา

๓. อุตตมบุรุษ (อุตตมบุรุษ) เป็นคำแทนตัวผู้พูดเอง

ข. วิเศษณ์สรรพนาม คือ สรรพนามที่ทำหน้าที่อย่างสรรพนามก็ได้ หรือทำหน้าที่อย่างคุณศัพท์คือ ขยายคำนามก็ได้ มี ๒ ชนิดคือ

๑. นิยมสรรพนาม คือสรรพนามที่บ่งความแน่นอน

เฉพาะเจาะจง เช่น

บ. - ด (นั่น) เอต (นั่น) อิม (นี้) อมุ (โน้น)

ส. - ตท (นั่น) เอตท (นี้) อทสุ (โน้น, นี้)

๒. อนิยมสรรพนาม คือ สรรพนามที่บ่งความไม่
แน่นอน ไม่ชัดเจน เช่น

- บ. - อณูญ (อื่น) อณูญตร (อันใดอันหนึ่ง)
- สพพ (ทั้งปวง)
- ส. - สรว (ทั้งปวง) อนุยตร (อื่นอีก)
- สม (ทั้งปวง)

๑.๑.๒ กริยาศัพท์ แบ่งออกได้ เป็น ๒ ชนิดคือ

- กริยาอาชยาต หรือกริยาแท้ของประโยค เช่น
จรามิ (ข้าฯ ย่อมเที่ยวไป) ปจสิ (ท่านหุงต้มอยู่)
อิจฺจนฺติ (เขาทั้งหลายย่อมปรารภนา)
- กริยาภิกตฺก คือ กริยาช่วยใช้แสดงอาการของคำนามในระหว่าง
ประโยค เช่น
บ. ชโน วิหข ลิกฺขณฺโต ชานาติ
ส. ชโน วิทฺยํ ปสฺส ชานาติ
บุคคลเรียนอยู่ซึ่งวิชาการ ย่อมรู้

๑.๒ ศัพท์ที่แจกวินิจฉัยไม่ได้ หมายถึง คำศัพท์ที่นำไปใช้ประกอบประโยคได้โดย
ไม่ต้องนำไปประกอบวิภัตติ ได้แก่ อุปสรรค นิบาต ปัจจัยในอภยศัพท์ และกริยาภิกตฺกบางประเภท

๑.๒.๑ อุปสรรค คือ ศัพท์ที่เติมหน้าคำนามหรือคำกริยาเพื่อให้คำมี
ความหมายเปลี่ยนไป

ตัวอย่าง คำอุปสรรคในภาษาบาลีและสันสกฤต

อติ - ยิ่ง เกิน ล่วง อธิ - ยิ่ง ใหญ่ ทับ สุ - ดี งาม ง่าย
อนุ - ภายหลัง น้อย ตาม ปริ - รอบ

๑.๒.๒ นิบาต คือ ศัพท์ที่เรียงไว้ระหว่างคำ ระหว่างวลี ระหว่างประโยค
หรือหน้าประโยค

ตัวอย่าง นิบาตในภาษาบาลีและสันสกฤต

ภนฺเต - ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ยถา - ฉนั้นใด ตถา - ฉนั้นนั้น
นานา - ต่าง ๆ น - ไม่ वा - หรือ สห - กับ

๑.๒.๓ **ปัจจัยในอักษยศัพท์** คือ ปัจจัยสำหรับประกอบกับนามศัพท์แล้ว
สามารถนำไปใช้ในประโยคได้เลยโดยไม่ต้องนำไป
ประกอบวิภक्ति

ตัวอย่าง ปัจจัยในภาษาบาลีและสันสกฤต

ทกฺขิณ (นามศัพท์) + โด (ปัจจัย แสดงวิภक्तिที่ ๓ แปลว่า ข้าง)
= ทกฺขิณโด (ข้างขวา)

สพฺพ (สรรพนาม) + ตฺร (ปัจจัย แสดงวิภक्तिที่ ๗ แปลว่า ใน)
= สพฺพตฺร (ใน - ทั้งปวง)

๑.๒.๔ **กริยาภิกตฺกัณฺฑที่แจกววิภक्तिไม่ได้**

ตัวอย่าง กริยาภิกตฺกัณฺฑที่แจกววิภक्तिไม่ได้ในภาษาบาลีและสันสกฤต

บ. - นโร กมฺม กตฺวา ฐนํ ลภติ

ส. - นระ กรม กตฺวา ฐนํ ลภเต

คนทำแล้วซึ่งการงาน ย่อมได้รับซึ่งทรัพย์

๒. เพศของคำนาม

เพศของคำนามในภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมี ๓ เพศ เช่นเดียวกัน ได้แก่ เพศชาย (पुल्लिङ्ग) ไม่ใช่เพศชายและหญิง (नपुंसกลिङ्ग) และเพศหญิง ซึ่งในภาษาบาลีเรียกอิทธิลิङ्ग ในขณะที่ภาษาสันสกฤตเรียกเพศหญิงว่า สตรีลิङ्ก

๓. บุรุษสรรพนาม

ในภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตแบ่งสรรพนามออกเป็น ๓ บุรุษเหมือนกัน คือ
สรรพนามบุรุษที่ ๑ (อุตตมบุรุษ) เป็นคำแทนตัวผู้พูดเอง

บ. - อหิ (ข้าพเจ้า) มยิ (เราทั้งหลาย)

ส. - อหิ (ข้าพเจ้า) อาวาม (เราทั้งสอง) วยิ (เราทั้งหลาย)

สรรพนามบุรุษที่ ๒ (มัทธมบุรุษ) เป็นคำแทนผู้ที่พูดกับเรา

บ. - ตฺวํ, ตฺวํ (ท่าน) ตฺวมฺ, โว (ท่านทั้งหลาย)

ส. - ตฺวํ (ท่าน) ยฺวาม (ท่านทั้งสอง) ยฺวยิ (ท่านทั้งหลาย)

สรรพนามบุรุษที่ ๓ (ปรธมบุรุษ) เป็นคำแทนคนที่ผู้พูดเอ่ยถึง

บ. - โส (เขาผู้ชาย) เต (เขาผู้ชายทั้งหลาย)

ส. - สะ (เขาผู้ชาย) ตา (เขาผู้ชายทั้งสอง) เต (เขาผู้ชายทั้งหลาย)

๔. วิภักตินาม

วิภักตินามในภาษาทั้งสองแบ่งตามการก (หน้าที่ของคำนามในประโยค) ได้ ๘ วิภักติ เช่นเดียวกัน แต่มีชื่อเรียกวิภักติบางวิภักติ และชื่อการกบางการกที่แตกต่างกันดังนี้

วิภักติที่	ภาษา	ชื่อเรียกวิภักติ	ชื่อการก	หน้าที่ในประโยค
๑	บาลี สันสกฤต	ปรตมาวิภักติ ปรตมาวิภักติ	กัตตุการก กรรตุการก	บ่งเป็นประธาน
๒	บาลี สันสกฤต	ทุตติยาวิภักติ ทุตติยาวิภักติ	กัมมการก กรรมการก	บ่งเป็นกรรม
๓	บาลี สันสกฤต	ตติยาวิภักติ ตติยาวิภักติ	กรณการก กรณการก	บ่งเป็นเครื่องมือ
๔	บาลี สันสกฤต	จตุตถวิภักติ จตุตถวิภักติ	สัมปทานการก สัมปทานการก	บ่งผู้รับ
๕	บาลี สันสกฤต	ปณจมีวิภักติ ปณจมีวิภักติ	อปาทาการก อปาทาการก	บ่งจุดเริ่มต้น
๖	บาลี สันสกฤต	นญจวิภักติ นญจวิภักติ	สัมพันธการก สัมพันธการก	บ่งเจ้าของ
๗	บาลี สันสกฤต	สตุตมีวิภักติ สตุตมีวิภักติ	อิทธิกรณการก อิทธิกรณการก	บ่งสถานที่
๘	บาลี สันสกฤต	อาลปนวิภักติ สมโพชนวิภักติ	อาลปนการก สมโพชนการก	บ่งร้องเรียก

๕. การสร้างคำ

การสร้างคำในภาษาทั้งสองมี ๔ วิธี เช่นเดียวกันคือ

๕.๑ วิธีกิตก์ หมายถึง การนำปัจจัยกิตก์เข้าไปเติมท้ายธาตุทำให้ธาตุนั้นกลายเป็นศัพท์

คำกิตก์แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๕.๑.๑ นามกิตก์ เกิดจากการนำปัจจัยนามกิตก์เข้าไปต่อท้ายธาตุ ทำให้ธาตุนั้น
กลายเป็นนามศัพท์และบางศัพท์เป็นคุณศัพท์

ตัวอย่าง คำที่สร้างโดยการเติมปัจจัยนามกิตก์

ปงก (เปลือกตม) + ขน (เกิด) + กวิ (กิตปัจจัย) = ปงกข (ผู้เกิดแต่ตม - ค.
บัว - น.)

กร (เลี้ยง) + ข (กิจปัจจัย) = กรข (อันพึงเลี้ยง - ค. การเลี้ยงดู - น.)

มน (รู้) + อิ (กิตกิจปัจจัย) = มนิ (ผู้รู้ - น.)

๕.๑.๒ กริยากิตก์ เกิดจากการนำปัจจัยกริยากิตก์เข้าไปต่อท้ายธาตุทำให้ธาตุนั้น
กลายเป็นกริยาศัพท์ บางศัพท์เป็นคุณศัพท์และมีบ้างที่เป็นนามศัพท์แต่
พบได้น้อย

ตัวอย่าง คำที่สร้างโดยการเติมปัจจัยกริยากิตก์

สุ (ฟัง) + ณา (ปัจจัย) + อนต (กิตปัจจัย) = สุนนต (ฟังอยู่ - ก.
ซึ่งฟังอยู่ - ค.)

รม (ยินดี) + อนีย (กิจปัจจัย) = รณณีย (พึงยินดี - ก. อันน่ายินดี - ค.)

จิวิ (เป็น อยู่) + อิ (อาคม) + ต (กิตกิจปัจจัย) = จีวิต (เป็นอยู่แล้ว - ก.
ซึ่งเป็นอยู่ - ค. ความเป็นอยู่ - น.)

๕.๒ วิธีตัดทิต หมายถึง การย่อบท ๒ บทเข้าด้วยกันโดยคงศัพท์ของบทแรกไว้แล้ว
ลบบทหลังทิ้ง จากนั้นนำปัจจัยที่มีความหมายแทนบทหลังไปต่อท้ายศัพท์ของ
บทแรก

ตัวอย่าง คำที่สร้างโดยวิธีตัดทิต

ปจฉา + อิม ปัจจัย = ปจฉิม (ผู้เกิดภายหลัง)

ปุชน + อีย ปัจจัย = ปุชนีย (ผู้ควรบูชา)

ครุ + ณ ปัจจัย = เคารว (ความเคารพ)

ทวิ + ตย ปัจจัย = ทวิตย (ที่สอง)

๕.๓ วิธีประกอบอุปสรรค หมายถึง การใช้คำเติมหน้าคำนามหรือคำกริยาเพื่อให้คำ
เหล่านั้นมีความหมายแปลกไปจากเดิม คำอุปสรรคเมื่อเติมหน้าคำนามหรือคำ
กริยาแล้ว จะนับว่าเป็นคำเดียวกับคำนามหรือกริยานั้น ๆ

ตัวอย่าง คำที่สร้างโดยวิธีประกอบอุปสรรค

อนุ + ขน = อนุชน (คนรุ่นหลัง)

อภิ + ชาต = อภิชาต (ผู้เกิดเร็วกว่าเผ่าพงศ์)

อธิ + ปติ = อธิปติ (ผู้เป็นใหญ่)

ปริ + วาร = ปริวาร (ผู้แวดล้อม)

สุ + จริต = สุจริต (ความประพฤติดชอบ)

๕.๔ **สมาส** หมายถึง การรวมคำประเภทต่าง ๆ ในภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ตั้งแต่สองคำขึ้นไปเข้าเป็นคำเดียวกัน

ตัวอย่าง คำที่สร้างโดยวิธีประกอบ อุปสรรค

วร + โอกาส = วโรกาส (โอกาสดี)

วร + อุตม = วโรตม (ประเสริฐและสูงสุด)

จตุ + วร = จตุวร (พระสี่ประการ)

ทิว + คต = ทิวคต (ไปแล้วสู่โลกทิพย์)

วชิร + อาวุธ = วชิราวุธ (ผู้มีสายฟ้าเป็นอาวุธ)

๖. การประกอบรูปกริยา

การประกอบรูปกริยาในภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตทำได้ดังนี้

ธาตุ + ปัจจัยประจำคณะธาตุ + วิภคติกิริยา

ตัวอย่าง การประกอบรูปกริยา

ภาษาบาลี ปุห - ๘ (บุหา)

ธาตุ + ปัจจัยประจำคณะธาตุ + วิภคติกิริยา

ปุห + อย/เอ + ตี → ปุชยติ/ปุชเชติ

ภาษาสันสกฤต ปุห - ๑๐ (บุหา)

ธาตุ + ปัจจัยประจำคณะธาตุ + วิภคติกิริยา

ปุห + อย + ตี → ปุชยติ

๗. การเรียงคำในประโยค

ลำดับการเรียงคำในประโยคของภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต คือ

ประธาน + กรรม + กริยา

ตัวอย่างการเรียงคำในประโยค

	ประธาน	กรรม	กริยา
ภาษาบาลี	ชนา	ผลานิ	ชาทนต์
ภาษาสันสกฤต	ชนา	ผลานิ	ชาทนต์
แปล	คนทั้งหลายเกี่ยวกินอยู่ซึ่งผลไม้ทั้งหลาย		

ถึงแม้ว่าภาษาบาลีกับภาษาสันสกฤต จะมีลักษณะหลายประการที่คล้ายคลึงกันดังที่กล่าวแล้วข้างต้น แต่ภาษาทั้งสองก็มีความแตกต่างบางประการดังนี้

๑. เสียงสระ

ในภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต มีจำนวนเสียงสระที่แตกต่างกันคือในภาษาบาลีมีเสียงสระ ๘ เสียง ในขณะที่ในภาษาสันสกฤตมีเสียงสระทั้งสิ้น ๑๓ เสียง ดังนี้

ฐานที่เกิด	ภาษาบาลี		ภาษาสันสกฤต		
	สระเดี่ยว		สระเดี่ยว		สระประสม
	เสียงสั้น	เสียงยาว	เสียงยาว	เสียงสั้น	เสียงยาว
กัมมฐะ—คอ	a	ā	a	ā	
तालुश्च—เพดาน	i	ī	i	ī	
मृत्तश्च—ปุ่มเหงือก			r	ṛ	
तन्तश्च—ฟัน			l		
ओष्ठश्च—ริมฝีปาก	u	ū	u	ū	
กัมมतालुश्च—คอ + เพดาน			e		e ai
กัมมओष्ठश्च—คอ + ริมฝีปาก			o		o au

๒. การแบ่งชั้นของสระ

การแบ่งชั้นของสระในภาษาบาลี และภาษาสันสกฤตมีไว้เพื่อประโยชน์ในการเปลี่ยนรูปคำหรือการสร้างคำในภาษาทั้งสอง ภาษาบาลีแบ่งชั้นสระออกเป็น ๒ ชั้น คือ ชั้นปกติ และชั้นพทุทธิ ส่วนภาษาสันสกฤตแบ่งชั้นของสระออกเป็น ๓ ชั้นคือ ชั้นปกติ ชั้นคุณ และชั้นพทุทธิ ดังนี้

ชั้นสระ	ภาษาบาลี	ภาษาสันสกฤต
ชั้นปกติ	a ā i ī u ū	a ā i ī u ū r ṛ l
ชั้นคุณ		a ā e o ar al
ชั้นพทุทธิ	ā e o	ā ai au ar āl

๓. เสียงพยัญชนะ

เสียงพยัญชนะในภาษาบาลีมี ๓๓ เสียง ในขณะที่ภาษาสันสกฤตมีพยัญชนะทั้งสิ้น ๓๔ เสียง โดยเสียงพยัญชนะในภาษาสันสกฤตที่เพิ่มขึ้นมากกว่าภาษาบาลีอีก ๒ เสียงคือ เสียง s ṣ และในภาษาสันสกฤตไม่นับ m เป็นเสียงพยัญชนะเหมือนในภาษาบาลี

ชื่อฐานที่เกิด	พยัญชนะ							
	อโฆษะ				โฆษะ			
	อุสุม	สติล	รนิต	สติล	รนิต	นาสิก	อรรธสระ	รนิต
กัณฐะ-คอ		k	kh	g	gh	ṅ		h
तालु-เพดาน	ś	c	ch	j	jh	ñ	y	
मूत्र-ปุ่มเหงือก	ṣ	ṭ	ṭh	ḍ	ḍh	ṇ	r, l	
तन्त्र-ฟัน	s	t	th	d	n	l		
ओष्ठ-ริมฝีปาก		p	ph	b	bh	m		
तन्त्र-โอष्ठ+ริมฝีปาก							v	
नाสิก-โพรงจมูก						(m)		

๔. การันต์

การันต์ หมายถึง เสียงสุดท้ายของคำนาม ซึ่งคำนามในภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต มีลักษณะที่แตกต่างกันคือ คำนามในภาษาบาลีจะมีเฉพาะสระการันต์เท่านั้น แต่ในภาษาสันสกฤต มีทั้งสระการันต์และพยัญชนะการันต์ ดังนี้

ภาษาบาลี			ภาษาสันสกฤต			
สระการันต์			สระการันต์			พยัญชนะ การันต์
ปุลลึงค์	อิติลึงค์	นปุงสกลึงค์	ปุลลึงค์	สตริลึงค์	นปุงสกลึงค์	
อ	อา	อ	อ	อา	อ	นุ การันต์
อิ	อิ	อิ	อา	อิ	อิ	ส การันต์
อี	อี	อุ	อี	อี	อุ	ตุ การันต์
อุ	อุ		อี	อุ	ฤ	ฯลฯ
อุ	อุ		อุ	อุ		
			อุ	ฤ		
			ฤ	ไอ		
			ไอ	โอ		
			โอ	เอา		
			เอา			

๕. วจนะ

วจนะ หมายถึง การบ่งจำนวน ในภาษาบาลีมี ๒ วจนะคือเอกวจนะและพหูวจนะ ส่วนในภาษาสันสกฤตมี ๓ วจนะคือ เอกวจนะ ทวิวจนะ และพหูวจนะ

๖. ชาติ

ชาติ หมายถึง มูลรากของคำ ในภาษาบาลีมี ๘ คณะ ส่วนในภาษาสันสกฤตมี ชาติทั้งหมด ๑๐ คณะ โดยชาติแต่ละคณะ มีชื่อเรียกดังต่อไปนี้

ภาษาดี	ภาษาสันสกฤต
ตอนที่ ๑ กวาทิกณ	ตอนที่ ๑ กวาทิกณ
ตอนที่ ๒ รุทธาทิกณ	ตอนที่ ๒ อทาทิกณ
ตอนที่ ๓ ทิวาทิกณ	ตอนที่ ๓ ชุโหตยาติกณ
ตอนที่ ๔ สุวาทิกณ	ตอนที่ ๔ ทิวาทิกณ
ตอนที่ ๕ กุยาติกณ	ตอนที่ ๕ สุวาทิกณ
ตอนที่ ๖ คทาติกณ	ตอนที่ ๖ คทาติกณ
ตอนที่ ๗ ตนาติกณ	ตอนที่ ๗ รุทธาทิกณ
ตอนที่ ๘ จุราติกณ	ตอนที่ ๘ ตนาติกณ
	ตอนที่ ๙ กุยาติกณ
	ตอนที่ ๑๐ จุราติกณ

๗. วิภักตกริยา

วิภักตกริยาในภาษาบาลีมีอยู่ ๘ หมวด แต่ละหมวดมี ๒ บทคือ ปรัสสบท กับ อุตตโนบท ส่วนในภาษาสันสกฤตมีวิภักตกริยา ๑๐ หมวด แต่ละหมวดมี ๒ บท คือ ปรัสไมบท กับ อาตมเนบท

ภาษา	บงกถ	บงมถา
บาลี	๑. วัตตมานา-ปัจจุบันกาล ๒. ปโรกษา-อดีตกาลล่วงเล้วนาน ๓. หิยัตตนี-อดีตกาล ๔. อัชชัตตนี-อดีตกาล ๕. ภวิสสันติ-อนาคตกาล ๖. กาลาติปัตติ-อนาคตกาลของอดีต	๑. ปัญจมี-บอกความบังคับ ความหวัง อ้อนวอน ๒. สัตตมี-บอกความยอม ความหวัง อ้อนวอน

ภาษา	บंगาล	บंगมลา
สันสกฤต	๑. วรตมานะ-ปัจจุบันกาล ๒. อนทฺยตฺนภฺตฺ-อดีตกาล ๓. ภฺตฺ-อดีตกาล ๔. ปโรภฺยภฺตฺ-อดีตกาล ๕. อนทฺยตฺนภฺตฺ-อนาคตกาลที่ ๑ ๖. ภฺตฺ-อนาคตกาลที่ ๒	๑. อาชญา-บอกคำสั่ง ๒. วิธึ-บอกความ กำหนด ๓. อาสี-บอกให้พร ๔. สํเกตะ-บอกเงื่อนไข

บทสรุป

จากข้อมูลที่ได้นำเสนอมาทั้งหมดข้างต้น ได้แสดงให้เห็นถึงความคล้ายคลึงกันระหว่างภาษาบาลีกับภาษาสันสกฤต ตลอดจนความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ ซึ่งความคล้ายคลึงกันของภาษาทั้งสอง เกิดขึ้นเนื่องจากการที่ภาษาทั้งสองมีกำเนิดจากแหล่งเดียวกันนั่นคือภาษาพระเวท ในขณะที่ความแตกต่างกันเกิดขึ้นจากการที่ภาษาทั้งสองมีพัฒนาการที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งสอดคล้องกับที่กรุณา-เรองอุไร กุศลาลัย (๒๕๓๕, หน้า ๑๐๕) กล่าวว่า นักภาษาศาสตร์อินเดียเปรียบภาษาบาลีเสมือนหนึ่งกระแสน้ำที่ไหลมาตั้งแต่สมัยพระเวทจนถึงปัจจุบัน ส่วนภาษาสันสกฤตนั้น ได้รับการอุปมาให้เป็นบึงน้ำใหญ่ ซึ่งถึงแม้ว่าจะมีน้ำขังอยู่อย่างมากมาย แต่ก็ไม่มีการไหลถ่ายเทไปที่ไหน หรือมีฉะนั้นก็เปรียบภาษาสันสกฤตกับบาลีให้เป็นสองสาวลูกพ่อแม่เดียวกัน บาลีนั้นพอเติบโตขึ้นก็มีเหย้ามีเรือน ได้ลูกได้หลานสืบตระกูลต่อไป ส่วนสันสกฤตพอใจที่จะดำรงตนเป็นสาวแก่ตลอดมา ด้วยเหตุที่เป็นพี่น้องท้องเดียวกันเช่นนี้สันสกฤต กับบาลีจึงมีรูปโฉมหน้าตาละม้ายคล้ายคลึงกัน ถึงแม้ว่าเมื่อพูดถึงการตกแต่งร่างกายแล้วทั้งสองอาจจะมีวิธีการและรสนิยมที่แตกต่างกันอยู่บ้างก็ตาม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรุณา - เรื่องอุไร กุศลาสัย. (๒๕๓๕). *อโศกมหาราชและข้อเขียนคนละเรื่องเดียวกัน*. กรุงเทพฯ: ศยาม.

จำลอง สารพัตติก. (๒๕๔๖). *ประวัติวรรณคดีสันสกฤต*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
_____. (๒๕๓๕). *ไวยากรณ์เปรียบเทียบบาลีกับสันสกฤต: เอกสารประกอบคำบรรยาย*.

กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พัฒน์ เพ็ญผล. (๒๕๓๑). *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

วิไลวรรณ ขนิษฐนันท์. (๒๕๑๕). *ภาษาและภาษาศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.

ภาษาอังกฤษ

Barua, A. (Bhikshu). (1965). *Introduction to Pali*. Pracya Bharati Prakasan.

Perry, E.D. (1992). *A Sanskrit Primer*. Delhi : Motilal Banarsidass.

Vidyasagar, K. L. V. S. (1980). *Sabdarupa Manjari*. Madras: New Bharathi Vijayam Printers.

_____. (1980). *Thaturupa Manjari*. Madras: New Bharathi Vijayam Printers.

Winternitz, M. (1996). *History of Indian Literature Vol. 1*. Delhi: Motilal Banarsidass.